

Un om între oameni: Vasile Arvinte

Am știut-o de la bun început și nu ezit s-o recunosc nici acum, după atîția ani, cu aceeași mîndrie – la care se adaugă, poate, doar nostalgia: cariera de filolog mi-a fost determinată de trei mari magiștri.

Primul – și pînă în cel de-al patrulea an de facultate crezusem că avea să rămîină, pentru totdeauna, și cel mai important – a fost tatăl meu, primul profesor de la care am învățat, în clasele gimnaziale, nu numai gramatica limbii române, ci și respectul și prețuirea față de valorile culturii poporului meu. Însă în toamna anului 1967, în viața mea de student la filologie au apărut alți doi profesori care aveau să-mi marcheze definitiv viitorul: Gavril Istrate, de la care am învățat istoria limbii române literare, și Vasile Arvinte, de la care am învățat istoria limbii române și toponimia.

În ceea ce-l privește pe profesorul Vasile Arvinte, relația noastră de colaborare și – în măsura în care doi oameni aparținînd unor generații atît de diferite pot deveni prieteni – de prietenie a început încă după prima oră de curs ținută de Domnia Sa la grupa mea: în pauză, Profesorul m-a întrebat cum mă numeam, ce preocupări de studiu aveam la acea vreme și care dintre materiile cuprinse în programa analitică a specializării pe care o urmam îmi plăcuseră, pînă atunci, cel mai mult.

Poate destinul, poate felul Profesorului de a conversa „aproape prietenos” cu studentul – nu neapărat timid, ci doar plin de respect – din fața Domniei Sale m-au determinat să-i împărtășesc mai mult decît crezusem vreodată că aș fi putut avea curajul să spun unui cadru didactic. I-am povestit despre lecturile mele, despre miile de cărți din biblioteca tatălui meu, despre interesul și respectul meu pentru graiurile populare, care conțin informații nebanuite cu privire atît la formarea și la evoluția lor, cît și la destinul utilizatorilor lor. I-am povestit, pe nerăsuflăte, că sînt dintr-un sat de ardeleni veniți în Moldova și că mama îmi fusese prima învățătoare, iar tatăl, primul profesor de limba română. M-a ascultat, dacă pot spune așa, cu o „răbdare iscoditoare”, fără a observa, nici Domnia Sa și nici eu, că pauza se terminase de mult.

Nu e lipsit de importanță, în acest context, amănuntul că profesorul Vasile Arvinte tocmai se întorsese dintr-un stagiul de predare și de cercetare efectuat, timp de mai bine de cinci ani, într-o serie de universități din Franța și din Republica Federală Germană. Întîmplător sau nu, devenise și noul decan al Facultății de Filologie din Universitatea ieșeană, aducînd cu sine un spirit nou, european sau, mai bine zis, vest-european. Odată cu revenirea Domniei Sale la catedră, în facultatea pe care a condus-o timp de opt ani relația dintre profesori și studenți s-a schimbat fundamental, după cum s-a schimbat și spiritul academic de organizare a cursurilor și a seminarelor, de predare și de examinare. Schimbări pe care noi, studenții sffîșitului de deceniu al șaselea, le-am întîmpinat cu o discretă bucurie...

A scrie din perspectiva „studentului favorit” reprezintă, în mod necesar, o misiune ingrată. Mă bucuram însă și atunci, după cum mă bucur și acum, că am avut onoarea – și nu golesc de sens acest cuvânt, folosindu-l – de a fi fost protagonistul unor momente memorabile, cum ar fi acela în care, vorbindu-ne la curs despre volumul lui Ștefan Pașca „Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului”, Profesorul a adăugat: „Anul, editura și toate celelalte detalii le puteți afla de la colegul vostru Horia Bîrleanu, aici de față, care a citit cartea și numai ce mi-a povestit despre ea”. Sau: la examenul de istoria limbii române, când ar fi trebuit să-i vorbesc, la proba orală, despre influența slavă asupra limbii române, Profesorul și-a dat imediat seama că nu stăpîneam materia așa cum ar fi trebuit și mi-a pus în vedere că, în condițiile în care la proba scrisă îmi dăduse nota 10, cel mai onorabil ar fi fost, pentru mine, să mă prezint la examen din nou, trei zile mai târziu, împreună cu studenții unei alte grupe. Mi-am petrecut cele trei zile în bibliotecă, alcătuiind un caiet de conspecte ce mi-au fost apoi utile de-a lungul tuturor anilor în care am predat, la rîndul meu, istoria limbii române și pe care i le-am arătat, desigur, și Domniei Sale. Replica pe care am primit-o a fost: „Ei, în aceste condiții nu vă mai rog decît să-mi dați carnetul de note. Vă trec nota 10: cred că acum cunoașteți materia chiar mai bine decît mine!”

Iar pentru ca tot acest joc al încrederii acordate cu atîta generozitate să poată continua și dincolo de „cuvîntul spus”, a sosit și momentul în care am luat decizia – deloc dificilă – de a elabora atît lucrarea de licență (intitulată „Graiul comunei Tătăruși, jud. Iași”) și teza de doctorat (intitulată „Graiurile din Valea Șomuzului Mare”), cît și diverse articole și comunicări științifice sub îndrumarea binevoitoare și eficientă a Profesorului Arvinte.

În calitate de coautor al „Noului Atlas Lingvistic Român, pe regiuni. *Moldova și Bucovina*”, Vasile Arvinte a participat la efectuarea a numeroase anchete pe teren. L-am însoțit nu de puține ori, dorindu-mi să-i fiu alături și în calitate de coleg, pentru că fiecare anchetă dialectală efectuată în localitățile din rețeaua NALR însemna, în viziunea Domniei Sale – viziune pe care știa să o transpună, cu naturalețe, în practică – o adevărată dezbateră de istoria limbii române și de fonetică istorică, dezbateră începută, întotdeauna, pe marginea spuselor oamenilor din tren sau din autobuz, pe care îi determina să rostească anumite forme populare și să ne povestească despre ei, despre viața lor, despre obiceiurile lor. Urmau apoi întîlnirile cu subiecții anchetați pentru Atlas, pe baza chestionarului general sau a chestionarelor speciale. Nouă, celor care îl însoțeam, Profesorul ne explica mereu, din perspectiva dialectologiei istorice, formele dialectale întîlnite. Explicațiile acestea nu „scăpau” nici informatorilor, astfel încît, într-o bună zi, un țaran bătrîn din satul Muntenii de Sus, jud. Vaslui, atent fiind la discuția noastră despre diftongii deschiși din graiul local, ne-a întrebat, la un moment dat, cu emfază: „Aici am spus bine giftongu?” Am reținut acest moment, de-a dreptul antologic, ca pe un model de reacție a subiectului informator la întrebările puse.

Cea mai interesantă anchetă am efectuat-o însă în județul Iași, la Voinești, în satul natal al Profesorului, acolo unde era cunoscut, stimat și prețuit de către toată lumea. Făcea parte dintr-o familie cu mulți copii, toți la fel de apreciați, după cum apreciat era și tatăl Domniei Sale, care ne-a însoțit prin sat în căutarea celor mai buni subiecți pe care să-i interviewăm și a celor mai interesante obiecte ale universului casnic rural, pe care să le fotografiem în vederea ilustrării volumului de „Texte dialectale”, anexă a NALR. Înzestrat cu un deosebit simț al limbii, bătrînul intervenea adeseori, în timpul înregistrărilor făcute cu diverse persoane, de diferite vârste, pentru a corecta erorile făcute de acestea.

Seara tîrziu, după ce încheiam chestionarea subiecților, ne întîlneam cu cadrele didactice din localitatea unde urma să înnoptăm și dezbăteam împreună felurite probleme, de la istoria cuvintelor, a teoriilor lingvistice sau a ideilor filosofice pînă la subiectul tabu, dar cu atît mai incitant, al anilor '70 și '80: diferențele dintre „Est” și „Vest”. Pe lîngă toate calitățile sale umane, Profesorul avea și o voce superbă, pe care și-o cultivase de-a lungul anilor petrecuți la seminarul teologic. Mai mult, cunoștea foarte bine o serie de melodii populare, mai vechi sau mai noi, pe care le cînta cu plăcere, împreună cu noi, „tinerii”, în serile în care întîrziam fie în contextele mai puțin „academice” din timpul anchetelor, fie la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor al Academiei Române, actualul Institut de Filologie Română „A. Philippide”, adăpostit inițial de așa-numita „Casă Sadoveanu” și apoi de „Casa Asachi” din Iași. De la Domnia Sa am învățat cîntarea în ison și cît de frumos poate suna, datorită acestui gen de acompaniament vocal, chiar și un cîntec simplu, cum ar fi „Mă dusei să trec la Olt”.

Tot de la Vasile Arvinte am învățat cum să fiu, la rîndul meu, profesor și decan, fapt pe care l-am mărturisit public în numeroase rînduri – inclusiv Domniei Sale, atunci cînd, prin 2001 sau 2002, s-a deplasat la Suceava în calitate de membru al comisiei de acreditare delegate de către minister pentru a evalua Facultatea de Litere a Universității „Ștefan cel Mare”. Îmi place să cred că a evaluat tacit, cu aceeași ocazie, și modul în care reprezentam, la Suceava, școala ieșeană și pe profesorii care mă îndrumaseră de-a lungul carierei mele științifice și universitare.

Eforturile istovitoare depuse pentru realizarea Atlasului și efectuarea, în acest scop, a numeroase deplasări, dintre care una s-a soldat cu un accident de mașină ce a avut urmări grave asupra sănătății Domniei Sale, nu l-au făcut să-și piardă nici dragostea față de graiurile limbii române, nici interesul față de Atlas și nici dorința de a vedea această operă finalizată și tipărită. Evident, nu a fost singura lucrare care a făcut din ieșeanul Vasile Arvinte o personalitate științifică recunoscută pe plan național și internațional – și nu voi aminti aici decît teza de doctorat a Domniei Sale, scrisă în limba germană și publicată în Germania (cunoștea la perfecție, printre altele, limbile germană și franceză), volumul „Român, Românesc, România” (în care se insistă asupra situațiilor în care cuvîntul „român” are alte conotații decît cele referitoare la etnie), apărut, în 1980, sub titlul „Die Rumänen. Ursprung, Volks- und Landesnamen” în Germania și, trei ani mai tîrziu, în România,

In Memoriam VASILE ARVINTE

precum și numeroasele articole care tratează influența limbii germane asupra limbii române.

Închei aici această scurtă evocare, în speranța că rîndurile de mai sus reușesc să surprindă cîte ceva din personalitatea complexă și charismatică a celui ce a fost VASILE ARVINTE, un OM care, trăind ca un bărbat adevărat, a predat ca un adevărat profesor, a cercetat ca un adevărat savant și i-a susținut pe cei apropiați și merituoși ca un adevărat mecena.

Ion-Horia BÎRLEANU